

BUGUNGI KUNDAPEDAGOGIK MAHORATNI SHAKLLANTIRISHNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI

Ergashev Asadbek Bahromjon o'g'li

*Farg'ona Davlat Universiteti Chet tillari fakulteti xorijiy til va adabiyoti nemis tili
yo'nalishi 2- bosqich talabasi.*

Annotatsiya: *Yurtboshimiz tashabbuslari bilan 2024 yilning “Yoshlar va biznesni qo'llab quvvatlash yili” deb atalishi ma'naviy ahamiyat kasb etib qolmasdan mamlakatimiz taraqqiyotida qudratli kuch hisoblangan bo'g'in — o'smir va yoshlarimizga yanada kuchliroq e'tiborni bildiradi. Ushbu maqolada o'qituvchi pedagogik mahoratining asosiy mezonlaridan biri bo'lgan pedagogik taktning shakllantirish, uning o'qituvchi kasbiy faoliyatida hamda shaxsiy xususiyatlarida namoyon bo'lishiga erishish haqida fikrlar bayon etilgan.*

Kalit so'zlar. *Pedagogik takt, muomala me'yori, axloqiy estetik qoidalar, hissiy qutb, psixologik iqlim.*

O'quvchilar o'qituvchi bilan munosabatlaridagi samimiylikni, sofdillikni, sidqidillikni ko'proq qadrlaydilar.

E'tirof etilayotgan o'qituvchining ushbu fazilatlari pedagogikada umumiy nom bilan “pedagogik takt” deb ataladi. Tilshunos olim S.I.Ojegovning “Rus tili lug'ati”da takt so'zi inson o'zini munosib ravishda “xushxulq, odobli tutish me'yorlarini bilish tuyg'usi” sifatida ta'riflangan. Pedagog olim B.M.Bim-Bad tahriridagi “Pedagogik qomusiy lug'at”da pedagogik takt: o'qituvchining o'quvchilar bilan o'zaro muloqoti jarayonida rioya qilishi lozim bo'lgan me'yoriy tamoyil sifatida talqin etiladi; o'qituvchining pedagogik mahorati va tajribasi, uning madaniy va shaxsiy insoniy fazilatlarining yuksak darajasi bilan belgilanadi; o'quvchilarning insoniy huquqlarini, g'ururini poymol qilmasdan va tarbiyaviy jarayonga qarshilik qilishni keltirib chiqarmasdan istalgan vaziyatlarda (shu jumladan, ta'lim va tarbiya jarayonida kutilmaganda sodir bo'ladigan ziddiyatli vaziyatlarda ham) eng maqbul tarbiyaviy ta'sir me'yorlarini topish ko'nikmalari orqali ifodalanadi. Shunday qilib, pedagogik taktning o'ziga xos xususiyati shundaki, u o'qituvchining kasbiy faoliyatida o'zini tutishi, xatti-harakatlari, muomalalarining me'yori hisoblanadi. bu o'qituvchi va tarbiyalanuvchilar, o'qituvchi va ota-onalar, o'qituvchi va pedagogik jamoa o'rtasidagi o'zaro ijobiy munosabatlarni tashkil etishning muhim sharti; tarbiyaviy ta'sir va o'zaro bir-biriga ta'sir qilishning turli metodlarini, shakllarini, vositalarini tanlash va qo'llash me'yoridir. Pedagogik takt muloqot qiluvchi a'zolarining shaxsiy xususiyatlarini hisobga olishni, o'qituvchining kasbiy faoliyatiga taalluqli axloqiy-estetik qoidalariga rioya qilishni taqozo qiladi.

Pedagogik takt – o'qituvchi kasbiy mahoratining asosi bo'lib, o'quvchilarga barcha demokratik talablar asosida pedagogik ta'sir o'tkazish, muloqotni

insonparvarlik tuyg'ulari asosida o'rnatish o'lchovi, o'quvchilarda mustaqil fikr yuritishni hamda ongli intizomni tarkib toptirish ko'nikmalarini hosil qilish shaklidir. Pedagogikada o'qituvchining o'quvchilar bilan munosabati ularning yosh xususiyatlariga qarab belgilanishi va bu qonuniyatga amal qilinishi qat'iy talab qilinadi. Shunday ekan, o'qituvchi ta'lim-tarbiya jarayonida hali to'liq shakllanmagan, ta'sirlarga va ruhiy kechinmalarga tez beriluvchi, ota-onasining sevimli farzandi bo'lgan murg'ak qalb egalari bilan muloqot qilayotganligini aslo unutmasligi kerak. O'quvchilar bilan muloqotda pedagogik taktga qarama-qarshi bo'lgan qo'pollik, adolatsizlik, qo'rqitish, haqorat, mensimaslik hamda pedagogik qonuniyatlarda va tarbiyalash usullarida belgilanmagan jazolash metodlarini qo'llash, ular shaxsiga salbiy ta'sir qiladigan turli jargon so'zlar ishlatish o'quvchilar qalbini umuman tuzalmaydigan darajada jarohatlab qo'yishi, yoki o'qituvchining obro'siga putur yetkazishi mumkin. O'qituvchi va o'quvchilar o'rtasidagi bunday qarama-qarshiliklar hamda ziddiyatlar ko'pincha dars va darsdan tashqari jarayonlarda sodir bo'ladi. Bunda, ayniqsa, yosh o'qituvchilarning pedagogik takt sirlarini bilmasligi, tajribasizligi pand beradi. Ta'kidlash joizki, o'qituvchi va o'quvchi muloqoti jarayonida uning ikkita hissiy qutbi shakllanadi.

Tarbiyaning samaradorligi hamda o'qituvchining ijobiy tuyg'ularga asoslangan o'zaro munosabatlarni mukammal tashkil qilish qobiliyatini bera oladi. Tarbiyaviy jarayonda o'qituvchi tashqi hodisalar ta'sirida salbiy hissiy holatlar girdobiga ham tushib qolishi mumkin, lekin bu ta'sir etishning oxirgi maqsadi sifatida emas, balki ijobiy hissiy samaradorlikka erishish uchun bartaraf qilinadigan ziddiyatli vaziyat vositasi sifatida paydo bo'lishi mumkin. Ilmiy-pedagogik tajribalar, aynan pedagogik taktning mavjudligi o'qituvchiga o'quvchilar bilan bo'ladigan muloqotni ijobiy tuyg'ular asosida tashkil etishga, ular 9 bilan qizg'in hissiy aloqalar o'rnatib, o'zaro munosabat olib borishga imkoniyat berishini ko'rsatadi. Pedagogik takt mohiyatini ochishning murakkabligi shundaki, ushbu pedagogik hodisa umumiy qabul qilingan "takt" tushunchasi bilan qiyoslanganda o'ziga xosligi bilan alohida izohlanadi. Takt so'zi qiyosiy tarjima qilinganda "taalluqli, daxldor" ma'nosini ifodalaydi. Bu insonlarning bir-birlariga daxldor bo'lgan o'zaro munosabatlarini yaxshilashga yordam beradigan axloqiy kategoriyadir. Insonparvarlik tamoyillariga asoslangan holda taktik xulq va odob eng murakkab va ziddiyatli vaziyatlarda ham insonga nisbatan hurmatehtirromning saqlanishini talab qiladi. Odobli bo'lish – har bir insonga, ayniqsa, rivojlanayotgan barkamol shaxs bilan muloqotda bo'ladigan o'qituvchiga xos bo'lgan axloqiy talabdir. Pedagogik takt – o'qituvchi kasbiy fazilati va kasbiy mahoratining muhim qismidir. Pedagogik takt inson fazilatiga xos bo'lgan "takt" so'zining umumiy tushunchasidan shu bilan farq qiladiki, u nafaqat o'qituvchining shaxsiy xususiyatlarini, balki o'quvchilarga nisbatan axloq-odob doirasida insonparvarlarcha yondashish ko'nikmasi hamdir, ya'ni bu o'quvchilarga sezilarli darajada insoniy fazilatlarini boyituvchi tarbiyaviy ta'sir qilish vositasidir.

Taniqli pedagog olim I.V.Straxovning ta'kidlashicha, ta'lim muassasalarida olib borilayotgan ta'lim-tarbiyaviy faoliyatning muvaffaqiyati, avvalo, pedagogik mahorat zahirida mujassamlashgan pedagogik taktga bog'liq.

Mazkur sohada olib borilgan ilmiy tadqiqot ishlarining tahlili natijasida biz pedagogik taktning quyidagi asosiy yo'nalishlarini e'tirof etishimiz mumkin:

- rasmiyatchiliksiz, tabiiy, odatiy tarzda muomala;
- muloqotda qalbakilik va jiddiylikdan yiroq bo'lgan ohang;
- o'quvchi shaxsiga nisbatan beparvo bo'lmasdan ishonch bildirish;
- o'quvchiga ortiqcha iltifot qilmasdan iltimos qilish;
- majburlovchi so'zlar ishlatib, asabiga tegmasdan maslahat va tavsiyalar berish;
- o'quvchining mustaqilligini poymol qilmasdan talablar qo'yish va ta'sir qilish;
- o'zaro munosabatlarda keskin masofa saqlashga yo'l qo'yilmaydigan jiddiy ohang;
- o'zni kelganda o'quvchi shaxsini kinoyali so'zlar bilan kamsitmasdan hazil qilish;
- o'quvchini turli arziyas voqealar uchun asossiz ayblamaslik, unga nisbatan talabchan bo'lish;
- o'zaro munosabatlarda serjahlilik, beparvo va sovuqqonlikni ishchan faoliyat bilan yengish;
- qo'yilgan talablarni asossiz ravishda bekor qilmasdan tarbiyaviy ta'sirni bevosita amalga oshirish uchun qat'iylik va izchillik;
- o'quvchilarga nasihatgo'ylik bilan doimo aqlli bo'lishni o'rgatmasdan aniq rejalashtirilgan biror mavzu asosida tarbiyaviy suhbatlar olib borish.

Pedagogik taktning asosiy belgisi – o'qituvchi va o'quvchilarning o'zaro muloqoti asosida sinf jamoasida mukammal psixologik iqlimni yaratish uchun ma'lum bir me'yorni topa bilish.

. O'quvchilarning imkoniyatlariga past nazar bilan qarab baholaydigan va buni doimo o'ziga odat qilib olgan o'qituvchi, yomon o'qituvchidir. O'qituvchining ishonch bilan yondashuvi o'quvchilar ishida rag'batlantiruvchi asos bo'lishi lozim.

O'quvchi o'z imkoniyatlaridan, tirishqoqligidan quvonch hosil qilishi uchun uning muvaffaqiyatlarini ongli tarzda bo'rttirib ko'rsatish usuliga murojaat qilish ham mumkin. Ishonch – bu o'qituvchi harakatlariga beparvolik emas, agar u sidqidildan va aniq ishlar bilan tasdiqlangan bo'lsa, nazorat tarbiyalanuvchiga nisbatan hushyorlik bilan birga olib borilsa, ta'sir qiladi. Biroq nazorat ham rasmiyatchilik tarzida bo'lib, o'quvchini turli shubhalar bilan uning irodasini ezib tashlamasligi lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Barkamol avlod orzusi. "Sharq" nashriyot-manbaa konserni bosh tahririyati. – T., 1999. – 43-bet.
2. E.G'. G'oziyev. Tafakkur psixologiyasi. – T.: "O'qituvchi", 1990. – 36-37-betlar.
3. Pedagogik izlanish. –T.: "O'qituvchi". 1990. – 310-336-betlar. 6. O'quvchi ma'naviyatini shakllantirish. –T.: "Sharq", 2000. – 90-93-betlar.
4. A. Xoliqov "XALQ TA'LIMI" ilmiy-metodik jurnali. www.xtjurnali.zn.uz
5. Роботова А. С., Леонтьева Т.В., Шапошникова И.Г. и др. Введение в педагогическую специальность: учеб. пособие / под ред. А.С.Роботовой.
6. Ожегов С. И. Словарь русского языка / под ред. Н. Ю. Шведовой. – 19-е изд., испр. – М., 1987. С.684.
7. Ergashev A. Nemis tili o'qitish metodlari.Farg'ona,FARDU.
8. (2023,October). 144-147 betlar.ISOC International Scientific Online Conferences.Journal of Google scholar